

5. Збарський М. Інтереси – рушійна сила суспільного прогресу / М. Збарський // Економіка України. – 1999. – №7. – С. 58-66.
6. Покритан А. Про економічний зміст сучасних суспільних відносин в Україні / А. Покритан // Економіка України. – 2000. – № 10. – С. 46-53.
7. Сорока І. Соціальне ринкове господарство і змішана економіка як пріоритетні моделі українського ринку / І. Сорока // Економіка України. – 1994. – № 5. – С. 47-54.

УДК 338.432: 631.115: 338.433

**ЕФЕКТИВНІСТЬ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА
В ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ ТА ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ
ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЙОГО РОЗВИТКУ**

*Аранчій В.І., к.е.н., професор, Зоря О.П., к.е.н., Пісоцький А.А., асистент
Полтавська державна аграрна академія*

У статті проведена оцінка ефективності аграрного виробництва в Полтавській області. Проведена розробка пріоритетних напрямів економічного регулювання його подальшого розвитку в сучасних умовах.

The paper evaluated the efficiency of agricultural production in the Poltava region. Conducted development priorities of economic regulation for its further development in modern conditions.

Постановка проблеми. Входження України в світовий політичний та економічний простір вимагає адаптації її національного економічного комплексу до зміни у поглядах на розвиток сільського господарства, що означає підвищення ролі держави у розвитку економіки, особливо її аграрного сектора. Ефективне регулювання галузі необхідне для подолання кризових явищ і забезпечення подальшого інтенсивного розвитку аграрного сектора. Економіка сфери аграрного виробництва характеризується певними чинниками економічного впливу на діяльність її суб'єктів. Основними з них є попит на сільськогосподарську продукцію та сировину на внутрішньому і зовнішніх ринках, механізм ціноутворення, наявність або відсутність державної підтримки товаровиробників, ступінь концентрації виробництва та її спеціалізація, рівень розвитку інфраструктури аграрного ринку тощо. Проблема організації ефективного виробництва сільськогосподарської продукції в Україні полягає у тому, що за часів адміністративного управління економікою завдання створити ринкове середовище з притаманними йому законами вартості, рівноваги попиту і пропозиції та конкуренції просто не ставилося. На сучасному етапі відчуваються проблеми щодо ефективного формування й використання ресурсів у процесі виробництва продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Агропромисловий комплекс як напрям теоретичних досліджень є предметом багатьох наукових праць. Серед них виділимо ті, які стосуються нашого напрямку наукового пошуку. Так, проблеми розвитку, підвищення ефективності та економічного регулювання аграрного виробництва розкриті в працях таких відомих вчених, як

В. Андрійчука [1], В. Амбросова [2], М. Дем'яненка [3], П. Макаренка [4], М. Маліка [5], П. Саблука [6], О. Шпикуляка [8], В. Юрчишина [9] та інших.

Проте в літературних джерелах недостатньо висвітленими залишаються питання ринкової трансформації централізовано-планових форм і методів управління, а також комплексного дослідження проблеми економічного регулювання аграрного виробництва з урахуванням зміни внутрішніх і зовнішніх чинників та концептуального забезпечення цього процесу після завершення трансформаційного періоду відновлення агресурсного потенціалу економіки країни. Наукові дослідження з цієї тематики спрямовуються переважно на вирішення окремих актуальних питань, розглядаються під галузево-корпоративним кутом зору, а в рекомендаціях щодо їх удосконалення не простежується системного підходу.

Метою роботи є оцінка ефективності аграрного виробництва в Полтавській області та розробка пріоритетних напрямів економічного регулювання його розвитку в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Регулювання аграрного сектора економіки здійснюється у вигляді комплексу заходів у вигляді економічного впливу держави на процеси виробництва, переробки, реалізації сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства з метою збереження продовольчої безпеки країни та її регіонів, стабілізації агропромислового виробництва та подолання галузевих диспропорцій. Складові елементи механізму економічного регулювання повинні створити оптимальні умови для розвитку аграрної галузі як головної у народногосподарському комплексі. У своєму розвитку галузі сільського господарства характеризуються певними особливостями, а саме: значним впливом природно-кліматичних факторів на характер і організацію виробництва; сезонністю виробничих процесів; об'єктивною необхідністю використання частини виробленої продукції як засобів виробництва; універсальністю основного засобу виробництва – землі; розробкою і реалізацією цільових програм розвитку виробничої і соціальної інфраструктур; фінансовою підтримкою галузей АПК. Усе це зумовлює особливості формування ринкових відносин в агропромисловому комплексі

Держава в особі відповідних органів управління виконує такі функції з регулюванням розвитку аграрного сектора економіки: визначає пріоритетні напрями розвитку сільського господарства та пріоритетні напрями спрямування інвестицій на його розвиток; регулює земельні відносини; здійснює заходи щодо стабілізації продовольчого постачання; здійснює підтримку пріоритетних галузей і сфер сільського господарства через пряме бюджетне фінансування, механізмів дотацій, цільове субсидіювання; сприяє здійсненню процесів роздержавлення, приватизації та розвитку нових форм господарювання; встановлює механізм формування державних замовлень та контрактів на поставку до державних ресурсів сільськогосподарської продукції та сировини; здійснює індикативне планування розвитку аграрного сектора економіки регіону; регулює ціни на деякі види продовольства; визначає рівень орієнтованих закупівельних стартових цін і механізмів їх індексації відповідно до

інфляційних процесів.

На основі проведених досліджень встановлено, що система управління аграрним сектором Полтавської області потребує удосконалення та реорганізації організаційної структури, а персонал – постійного підвищення кваліфікації. Фінансові активи суб'єктів господарювання аграрної сфери регіону носять обмежений характер через відсутність власних оборотних коштів та неможливість доступу до кредитних ресурсів. Так, основні засоби аграрних підприємств Полтавської області мають високий ступінь зносу, більшість суб'єктів господарювання не мають змоги забезпечити оновлення техніко-технологічної бази виробництва через фінансово-кредитні механізми, подорожчання посівних і пально-мастильних матеріалів призводить до зростання собівартості виробництва й реалізації сільськогосподарської продукції при невідповідності державним закупівельним цінам.

У 2010 році загальне виробництво продукції сільського господарства у Полтавській області порівняно з 2006 роком збільшилося на 2,6 %, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах – на 14,8 %, у той час, як у господарствах населення знизилося на 8,3 %. Проте, порівняно з попереднім роком, виробництво валової продукції сільського господарства значно зменшилось, передусім у сільськогосподарських підприємствах (за винятком виробництва продукції тваринництва). Тобто, незважаючи на ріст аграрного виробництва протягом 2006–2009 рр., який був зумовлений переважно збільшенням виробництва в аграрних підприємствах, у 2010 році обсяги виробництва сільськогосподарської продукції зменшилися, що відбулося внаслідок зменшення виробництва в тих же аграрних підприємствах.

Виробництво продукції рослинництва у 2010 р., порівняно з 2006 р. зросло на 7,5 %, у тому числі у сільськогосподарських підприємствах – на 13,7 %, у господарствах населення – на 1,3 %. У розрізі окремих видів продукції найвідчутніше зросло виробництво плодів, зернових і технічних культур.

Таблиця 1

**Ефективність сільськогосподарського виробництва
в аграрних підприємствах Полтавської області**

Показник	Роки					2010 р. до 2006 р. (+;-)
	2006	2007	2008	2009	2010	
Прибуток, збиток (–) від реалізації сільськогосподарської продукції, млн. грн	–6,1	514,1	335,8	533,4	1062,2	1068,3
Продукція рослинництва	68,3	541,6	375,4	490,4	987,7	919,4
Продукція тваринництва	–74,4	–27,5	–39,6	43,0	74,5	148,9
Рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції,	–0,4	28,7	11,3	15,5	21,7	22,1
Продукція рослинництва	7,0	46,9	17,9	19,4	28,0	21,0
Продукція тваринництва	–14,5	–4,3	–4,6	4,7	5,4	19,9

Аналіз ефективності господарської діяльності сільськогосподарських підприємств за 2010 р. свідчить (табл. 1), що їх фінансово-економічний стан

поліпшився. В цілому сільськогосподарські підприємства одержали прибутку в сумі 1062,2 млн. грн (за 2009 рік – 533,4 млн. грн), в той час як у 2006 році спостерігався збиток. У 2009–2010 рр. прибутковим було виробництво як продукції рослинництва, так і тваринництва.

Питання підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств значною мірою залежить від ефективності державного регулювання та збільшення обсягів бюджетного фінансування, що повинно будуватися на основі принципів системності та комплексності. Так, проведений аналіз (табл. 2) свідчить, що зростання обсягу державної підтримки в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь у досліджуваних аграрних підприємствах III групи (у 7,4 рази) порівняно із підприємствами I групи сприяє збільшенню урожайності озимої пшениці на 0,8 ц (або на 2,7 %), середньорічного надою молока від однієї корови на 24,2 ц в (або на 67,8 %), виробництва валової продукції в порівняльних цінах 2005 р. в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь на 105,7 тис. грн. (або на 66,4 %), зростання обсягу отриманого чистого прибутку на 4294 тис. грн. (в 8,7 разів) та зростання рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції на 4,6 в.п.

Таблиця 2

Вплив обсягу державної підтримки на економічну ефективність діяльності досліджуваних підприємств Полтавської області (в середньому за 2006–2010 рр.)

Показники	Групи підприємств за рівнем державної підтримки в розрахунку на 1 га, грн.			Відхилення (+/-) III групи до I
	I – до 128,6	II – 128,6–422,9	III – понад 422,9	
Кількість підприємств у групі	8	16	8	x
Обсяг державної підтримки в розрахунку на 1 га, грн.	67,73	192,60	499,60	431,9
Площа сільськогосподарських угідь, га	1193,6	3984,6	4895,6	3702,0
Урожайність озимої пшениці, ц/га	29,5	32,8	30,3	0,8
Урожайність соняшника, ц/га	20,9	19,5	20,7	-0,2
Середньорічний удій молока на 1 корову, ц	35,7	43,6	59,9	24,2
Виробництво валової продукції (в порівняльних цінах 2005 р.) на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн.	159,1	197,8	264,8	105,7
Прибуток (+), збиток (-) всього, тис. грн.	491,9	2134,7	4785,9	4294,0
Рентабельність (збитковість) виробництва, %	17,4	17,6	22,0	4,6

В ході дослідження встановлено, що найбільший обсяг державної підтримки в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь мають великотварні підприємства, середня площа яких становить 4895,6 га. Таким чином,

бюджетна підтримка стимулює аграрні підприємства до збільшення масштабів, концентрації та спеціалізації виробництва, дає можливість, за рахунок додаткового фінансування, більш ефективно використовувати наявні ресурси.

В умовах розвитку та ринкової трансформації аграрного сектора України принципового значення набувають питання удосконалення форми і методів економічного регулювання виробництва, спрямованих на забезпечення продовольчої безпеки країни, створення умов для постійного нарощування виробництва аграрної продукції та забезпечення всебічної підтримки товаровиробників.

Основними напрямми економічного регулювання аграрного виробництва повинні бути: регулювання ціноутворення, розвиток страхування, моніторинг та інформаційне забезпечення, податкове регулювання, розвиток інфраструктури, фінансово-кредитне забезпечення, митно-тарифне регулювання, товарні й фінансові інтервенції (рис. 1).

Рис. 1. Пріоритетні напрямки економічного регулювання аграрного виробництва

Основними напрямками удосконалення цінового механізму в аграрному секторі є: комплексний підхід до формування цін на всіх стадіях відтворювального процесу із застосуванням єдиної у національному господарстві методологічної бази; поступовий перехід від регульованих до вільних цін за активної участі держави в забезпеченні еквівалентного обміну та стимулювання платоспроможного попиту населення на аграрну продукцію; обмеження цін на продукцію монополій.

Висновки. 1. Проведене дослідження сучасного стану виробництва в аграрному секторі Полтавської області свідчить про зміни обсягів діяльності

суб'єктів господарювання аграрної сфери, що зумовлено ринковою кон'юнктурою. Економічні відносини в агропромисловому комплексі мають нестабільний характер взаємодії між суб'єктами сільськогосподарського виробництва та іншими контрагентами, включаючи державні органи різного рівня управління. Стимулювання розвитку аграрного виробництва в регіоні повинно здійснюватися методами державної підтримки, цінового регулювання, заходами щодо зниження податкового тиску, створенням сприятливих умов для кредитування виробництва, фінансово-інвестиційного забезпечення, політики державного протекціонізму, реструктуризацією боргів у сільському господарстві та залучення іноземних інвестицій.

2. Політика підтримки аграрного підприємництва на регіональному рівні є більш ефективною через те, що регіональні структури влади краще володіють проблемами, з якими стикаються в процесі здійснення своєї діяльності аграрні підприємства та мають можливість проводити всі заходи більш адресно, з урахуванням пріоритетних напрямів розвитку сільськогосподарського виробництва. Проведений аналіз свідчить, що бюджетна підтримка стимулює аграрні підприємства до збільшення масштабів, концентрації та спеціалізації виробництва, дає можливість, за рахунок додаткового фінансування, ефектніше використовувати наявні ресурси.

3. Основними напрями економічного регулювання аграрного виробництва повинні бути: регулювання ціноутворення, розвиток страхування, моніторинг та інформаційне забезпечення, податкове регулювання, розвиток інфраструктури, фінансово-кредитне забезпечення, митно-тарифне регулювання, товарні й фінансові інтервенції.

Література:

1. Андрійчук В. Г. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти / В. Г. Андрійчук, М. В. Зубець, В. В. Юрчишин. – К.: Аграрна наука, 2005. – 140 с.
2. Амбросов В. Я. Наукові положення удосконалення економічного і господарського механізмів розвитку сільського господарства / В. Я. Амбросов, Т. Г. Маренич // Економіка АПК. – 2005. – № 10. – С. 14–19.
3. Дем'яненко М. Я. Проблемні питання державної політики фінансової підтримки сільського господарства / М. Я. Дем'яненко // Економіка АПК. – 2011. – № 7. – С. 67–75.
4. Макаренко П. М. Моделі аграрної економіки / П. М. Макаренко. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 682 с.
5. Малік М. Й. Державне регулювання аграрного сектору економіки в дослідженнях вітчизняних вчених / М. Й. Малік, Ю. О. Лупенко // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 153–158.
6. Саблук П. Т. Основні напрями удосконалення державної аграрної політики в Україні / П. Т. Саблук, Ю. Я. Лузан // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 3–16.
7. Статистичний щорічник Полтавської області за 2010 рік. – Полтава: Головне управління статистики у Полтавській області. – 2011. – 408 с.
8. Шпикуляк О. Г. Інституції у розвитку та регулюванні аграрного ринку : монографія / Шпикуляк О. Г. – К. : ННЦ ІАЕ, 2010. – 74 с.
9. Юрчишин В. В. Науково-методологічні та організаційні основи розвитку системи управління аграрним сектором економіки / В. В. Юрчишин // Економіка АПК. – 2003. – № 1. – С. 17–25.